

LỄ CHÚC THỌ XƯA VÀ NAY

Vạn vật vốn hữu sinh hữu diệt, lẽ ấy người đời ai cũng rõ. Bởi thế, con người ai cũng mong muốn mình được trường thọ, mong muốn cho người thân của mình được trường thọ. Từ đó, lễ mừng thọ, chúc thọ được cả người phương Đông lẫn người phương Tây định ra. Ở nước ta cũng vậy, từ thời xưa các triều đại đã định rõ lệ này và được ban hành rộng rãi trong dân chúng. Do điều kiện tài liệu và dung lượng hạn chế của một bài viết, dưới đây chúng tôi hạn định nội dung khảo sát lệ chúc thọ dưới triều Nguyễn (1802 - 1945) và những đối sánh với lệ chúc thọ hiện nay của nhà nước đối với người cao tuổi.

Sau khi Gia Long (1802 - 1820) thống nhất đất nước và lên ngôi lập ra triều đại nhà Nguyễn, các vấn đề về nội trị dân được quan tâm và đi vào điển chế, quy cũ, trong đó, có lệ chúc thọ cho vua, người trong hoàng tộc, quan chức và dân thường. Năm 1822 Minh Mạng (1820 - 1840) có xuống dụ: *“trăm nghe, trăm tuổi là kỳ hạn thực là điềm tốt trong nước. Người trên mà nghĩ đến người già, thì kẻ dưới không dám biếng nhác với cha mẹ, ấy là dạy dân lấy đạo hiếu. Chuẩn cho từ nay các quan ở thành doanh, trấn, đều lưu tâm tìm hỏi: phạm dân gian có người nào thọ 100 tuổi trở lên, cho phép hương, lý*

kê khai họ, tên, tuổi, quê quán và làm cam kết. Quan trấn hạt ấy khai đủ thực trạng và lời xét làm sách tâu, do bộ Lễ tâu lên đợi chuẩn cho nêu thưởng, để tỏ niềm người thọ thời thặng bình”.¹

Các mức tuổi được triều đình gia ân ban thưởng gồm 70, 80, 90 và 100 tuổi trở lên, vào năm Minh Mạng thứ 3 (1822), xuống ân chiếu: *“kỳ lão 100 tuổi trở lên, cho 3 lượng bạc và một tấm lụa, 90 tuổi trở lên cho 2 lượng bạc và một tấm vải, 80 tuổi trở lên cho một lượng bạc và một tấm vải 70 tuổi trở lên cho một lượng bạc và một tấm vải.”*² Ngoài ra, còn được ban biển ngạch, biển ngạch được quy định như sau: đối với đàn bà, ở giữa biển khắc hai chữ lớn *“trinh thọ”*³ - (貞壽), biển ngạch của đàn ông khắc hai chữ lớn *“thọ dân”*⁴ - (壽民), mé trên khắc hai chữ *“sắc tứ”* - (勅賜), ở dưới khắc những chữ: niên hiệu, ngày, tháng, năm, chung quanh chạm trổ mây hoa, và sơn son thiếp vàng. Quan sai phái sở tại phải đến nhà người được thưởng thọ để ban lễ thưởng đó của vua. Những người đã được ban thưởng biển ngạch nếu vì lý

¹ Nội các triều Nguyễn, khâm định Đại Nam hội điển sự lệ, quyển 101, Nxb Thuận Hoá, 2005.

² Nội các triều Nguyễn, Sđd.

³ Chữ *“trinh thọ”* mang ý chúc thọ của vua đối với người dân mang giới tính nữ.

⁴ Ý của hai từ *“thọ dân”* chỉ việc vua ra ơn chúc mừng tuổi thọ được của người dân được chúc thọ.

do nào đấy mà biển ngạch bị hư hỏng thì cho khắc lại biển ấy, nhưng phải khắc ngày, tháng, năm khắc lại, và mé dưới khắc thêm hai chữ “khắc lại”.

Lệ thưởng thọ dân đã được Triều đình quy định khá chặt chẽ, và dần chi tiết từ đời Gia Long đến Minh Mạng. Những trường hợp đã được quan địa phương lập danh sách và đề nghị Triều đình thưởng thọ mà mất trước ngày nhận thưởng thọ, theo quy định vẫn được nêu thưởng. Vào năm Minh Mạng thứ 7 (1826), chuẩn theo lời đề nghị của quan địa phương Quảng Nam, thọ phụ 100 tuổi là Quách Thị Ư đã được chỉ thưởng thọ, chuẩn cho nêu thưởng thọ. Kế đó người ấy ốm chết, vừa gặp ngày số văn đưa đến, vẫn theo lệ chiếu phát bạc lạng, vải lụa, đình chỉ cấp biển ngạch thôi. Đồng thời lục súc xuống các doanh, trấn, thành, từ nay về sau theo lệ ấy mà thi hành.⁵ Các quan địa phương phải nghiêm cẩn thực hiện, người nào khai báo gian dối, thiếu sót đều bị nghiêm trị. Vào năm Minh Mạng thứ 8 (1827) tỉnh Bình Thuận kê khai thọ nhân trong hạt bỏ sót 3 người, đã bị phát giác, xử nhẹ phạt 3 tháng lương bổng, còn 3 người ấy chiếu theo lệ thưởng cấp⁶. Năm Minh Mạng thứ 13 (1832), phúc chuân: “từ trước danh sách các địa phương khai tên số thọ dân, trong đó thì tuổi ông già có đủ số sách, có thể tra cứu. Đến khi xét

nghiệm thì tuổi người và diện mạo phần nhiều không xứng đối nhau. Huống chi, bà già, chỉ bằng cứ vào lời khai của họ, của làng, thì trong ấy, há không có kẻ giả mạo cầu may. Vậy từ nay trở đi, phạm hàng năm các địa phương xét hỏi trong hạt, như có người nào thọ 100 tuổi, chỉ đem ông già xem xét xác thực, chiếu lệ tâu đề rõ ràng. Nếu có người nào giả mạo, kẻ khác tố giác ra, thì đem quan thượng hạt ấy và bọn phủ, huyện, lý trưởng phân biệt xét xử; còn những thọ dân thọ phụ ấy không nên tâu, cho khỏi phức tạp.”⁷

Mặc dù việc thưởng thọ dân đã được Triều đình quy định khá chi tiết nhằm tránh việc sai sót cũng như tiêu cực của quan lại, tuy nhiên, lệ này có những thay đổi nhất định tùy theo hoàn cảnh và thời gian trị vì của các vị vua. Vào các dịp lễ tiết của triều đình thường có các gia ân ban thưởng cho dân thân. Năm ấy (1827) gặp tiết mừng thọ 60 tuổi của Từ thọ cung, vâng lời ân chiếu: “phàm bọn quân, dân từ 80 tuổi trở lên, cấp cho 1 tấm vải, 1 phương gạo; 90 tuổi trở lên, 1 tấm lụa, 2 phương gạo; 100 tuổi trở lên, 2 tấm lụa, 1 tấm vải, 3 phương gạo. Rồi chiếu lệ tâu rõ để nêu thưởng”⁸. Lại xuống chỉ: “từ trước đến nay có ân chiếu, phàm thưởng quân, dân, là chỉ vào người đàn ông mà nói. Nay gặp tiết mừng thọ 60 tuổi của Hoàng thái hậu,

⁵ Nội các triều Nguyễn, Sdd.

⁶ Nội các triều Nguyễn, Sdd.

⁷ Nội các triều Nguyễn, sdd.

⁸ Nội các triều Nguyễn, sdd.

Trong các khoản ân chiếu đầu xuân, bọn quân dân từ 80 tuổi trở lên, cũng chiếu lệ cấp cho. Từ nay trở đi, phàm gặp tiết đại khánh cung Từ thọ, nếu có thưởng cấp bọn quân dân đều chuẩn cho thọ phụ⁹ dự trước. Ngoài ra, không được viện đầy làm lệ. (kính xét: như thưởng vải, lụa, đều nhuộm màu vàng hoặc màu cánh kiến, để thay sắc trắng).¹⁰

Đối với gia đình thường dân, triều Nguyễn cũng có những lệ thưởng thọ riêng cho những gia đình có nhiều thế hệ cùng sống trong một nhà. Điều đó thể hiện ở việc ban sắc và biển ngạch “tứ đại đồng đường”¹¹ (bốn đời sống chung một nhà) và “ngũ đại đồng đường”¹² (năm đời sống chung một nhà).

Hiện nay một số gia đình, tộc họ ở Quảng Nam nói riêng và cả nước nói chung còn giữ được các loại biển chúc thọ cho dân, quan và các gia đình có nhiều thế hệ sống chung một nhà. Riêng

Bức hoành sắc tứ “Thọ Dân” tại nhà thờ tộc Phạm – Cẩm Nam

đối với quan chức, triều đình có những lệ chúc thọ riêng, tùy theo hoàn cảnh, và chức quan mà người được chúc thọ nắm giữ, có những trường hợp được triều đình cấp cho cả nhà ở hoặc đất đai. Năm Tự Đức thứ 16 (1863) sắc phong cho ông Nguyễn Văn Hiếu ở thôn Mỹ Khê (Quảng Nam) làm chức Thông Phán ở Bắc Ninh thọ 100 tuổi một biển ngạch và một ngôi nhà tại quê¹³. Năm Thành Thái thứ 16 (1904) ban biển sắc tứ “thọ dân”¹⁴ cho ông Phạm Văn Cương thọ 100 tuổi người Nam giáp, xã Thanh Châu, tổng Thanh Châu, huyện Diên Phước, phủ Điện Bàn, tỉnh Quảng Nam. Tám biển đề dòng chữ Hán như sau: “sắc ban thọ dân [cho] Phạm Văn Cương [người ở] giáp Nam, xã Thanh Châu, tổng Thanh Châu, huyện Diên Phước, phủ Điện Bàn, tỉnh

⁹ Tính người đàn ông dự thưởng thọ trước người đàn bà.

¹⁰ Nội các triều Nguyễn, sdd.

¹¹ 四代同堂 – tứ đại đồng đường, hình biển ngạch đã dẫn trên hiện lưu trữ tại nhà ông Diệp Gia Sùng, 80 Nguyễn Thái Học, phường Minh An, thành phố Hội An, Quảng Nam.

¹² 五代同堂 – ngũ đại đồng đường.

¹³ Dẫn theo bằng cấp cho ông Nguyễn Văn An (cháu ông Nguyễn Văn Hiếu) tại làng Mỹ Khê vào năm Bảo Đại thứ 10.

¹⁴ Hình biển ngạch đã dẫn trên hiện nay được lưu trữ tại nhà thờ tộc Phạm, khóm Thanh Nam, phường Cẩm Nam thành phố Hội An, tỉnh Quảng Nam.

Quảng Nam thọ 100 tuổi, đặc ban biển để nêu niềm may mắn của người trong buổi thái bình, ngày tốt tháng 5 năm Thành Thái thứ 16 tạo [biển này]”¹⁵. Theo các tư liệu chúng tôi có trong quá trình điền dã trên địa bàn tỉnh Quảng Nam cho biết, lệ thưởng thọ của triều đình nhà Nguyễn được giữ đến thời Bảo Đại - vị vua cuối cùng của triều Nguyễn.

Trước đây lệ chúc thọ, thưởng thọ là như vậy, còn hiện nay việc chúc thọ và mừng thọ như thế nào. Đối với nhà nước có tổ chức hội Người Cao Tuổi, các tổ chức, hoạt động của Hội nhắm đến đời sống tinh thần của người cao tuổi. Pháp luật Nhà nước¹⁶, các nghị định, thông tư có quy định về việc chúc thọ và tổ chức chúc thọ cho người cao tuổi. Mục 3, Thông tư số 06/2012/TT-BVHTTDL của Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch quy định, hướng dẫn tổ chức mừng thọ người cao tuổi. Theo đó, các mức tuổi được tổ chức mừng thọ là 70, 75, 80, 85, 90, 95 và 100 tuổi trở lên, hình thức tổ chức mừng thọ cũng được quy định chi tiết.

---

¹⁵ Nguyên Hán văn: 勅賜壽民范文剛廣南省奠磐府延福縣清洲總清洲社南甲人壹登百歲,特賜旌賞用表昇平人瑞,成泰拾陸年五月吉日造.

Phiên âm: sắc tứ thọ dân Phạm Văn Cương Quảng Nam tỉnh, Điện Bàn phủ, Diên Phước huyện, Thanh Châu tổng, Thanh Châu xã, Nam giáp nhân nhất đăng bách tuế, đặc tứ tinh thưởng dụng biểu thăng bình tụy nhân, Thành Thái thập lục niên ngũ nguyệt cát nhật tạo.

¹⁶ Luật Người cao tuổi ngày 23 tháng 11 năm 2009.

Đối với việc mừng thọ, và tổ chức mừng thọ tại các gia đình, tộc họ trong nhân dân hiện nay, tùy theo hoàn cảnh các gia đình, văn hóa, tín ngưỡng tôn giáo mà có nhiều cách thức tổ chức khác nhau. Tuy nhiên, nhìn chung thường nặng về mặt tiệc tùng, ăn uống còn phần nghi lễ lại tiết giảm♥